

Література

1. Гончаренко С.У. Гуманізація освіти України / С.У. Гончаренко // Кримські педагогічні читання : матеріали Міжнародної наукової конференції 12–17 вересня 2001 року / за ред. С.О. Сисоевої і О.Г. Романовського. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2001. – 385 с.
2. Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави / В.Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2003. – Вип. 1 (5). – С. 3–9.
3. Пехота О.М. Індивідуальність учителя: теорія і практика : навч. посіб. / О.М. Пехота. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Миколаїв : Ілон, 2009. – 272 с.
4. Пуховська Л.П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах / Л.П. Пуховська // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 21–25.
5. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. В.В. Андрущенко. – Х. : Корвін, 2002. – 672 с.

ВАШАК О.О.

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Останнім часом найбільшої актуальності набуває проблема екологічної освіти та виховання підростаючого покоління. Головну роль у вирішенні цієї проблеми відіграє освітянська ланка, зокрема дошкільна. Важливо, щоб формування в людини екологічного типу мислення, так само, як і надання перших уявлень, знань та прищеплення любові до природи надавали висококваліфіковані педагоги, з високим рівнем компетентності у своїй справі. Сьогодні є багато досліджень з питань аналізу вмінь, функцій, технологій діяльності викладача тощо (В. Козаков, В. Кузьмін, В. Слассьонін та ін.), але немає комплексної оцінки компетенцій сучасного викладача, яка дає йому можливість ефективно виконувати педагогічні завдання в сучасних умовах.

Важливого значення формуванню особистості педагога й визнанню його ролі в суспільстві свого часу надавали видатні педагоги: К. Ушинський, О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський та ін. Згодом ця проблема не залишилась поза увагою багатьох сучасних дослідників. Так, осмислення принципів питань взаємозв'язку компетенцій і компетентностей, розроблення вимог до компетенцій і їх вимірювання відображено в працях зарубіжних і вітчизняних учених (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, С. Мартиненко, О. Савченко, Л. Хоружа та ін.). Різні теоретичні та методичні аспекти природознавчої та екологічної підготовки майбутніх педагогів знайшли своє відображення в сучасних працях Т. Анісімової, О. Біди, В. Бобрицької, В. Вербицького, Н. Лисенко, Г. Пустовіт, О. Плахотніка та ін. Проблема підготовки фахівців дошкільної освіти висвітлена в працях відомих науковців Г. Беленької, О. Богініч, Т. Жаровцевої, М. Машовець та ін. Сучасна педагогіка додала низку нових підходів щодо екологічного виховання дошкільників, де дитина і природа розглядаються як цілісність (Н. Кот, Н. Лисенко, В. Маршицька, З. Плохій, Н. Яришева та ін.).

Певну увагу проблемі практичної підготовки фахівців приділено в сучасних державних програмах. Так, державна національна програма “Освіта” розглядає вищу освіту як таку, що має забезпечити фундаментальну наукову, загальнокультурну й практичну підготовку фахівців, які визначатимуть темпи та розвиток науково-технічного, економічного й соціально-культурного прогресу. Вона покликана сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства, стати потужним фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України. “Педагогічні працівники, – наголошено в документі, – мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти”. Однією з ідей філософії педагогічної освіти є докорінні зміни в ставленні людини до природи. Одне із завдань, згідно з документом, – переорієнтація в розумінні співвідношення “людина і природа”, переконання підростаючого покоління в тому, що природа є продовженням людини, її зовнішнім “Я”. Це допоможе створити ту гармонію, яка врятує людство.

Незважаючи на те, що орієнтація на світовий стандарт в умовах входу в ринкові відносини української держави зумовлює новий підхід до якісної підготовки спеціалістів, формування в них необхідних професійних знань, ряд науковців та педагогів (В. Кудрик, М. Машовець та ін.) зазначає, що екологічна освіта у вищих навчальних закладах нашої держави продовжує бути фрагментарною, слабкою в концептуальному відношенні, декларативною, а отже, неефективною. У зв’язку із цим важливою педагогічною проблемою постає питання підготовки майбутніх педагогів до екологічної освіти та виховання підростаючого покоління.

Мета статті – охарактеризувати особливості формування в майбутнього педагога компетентного підходу до екологічного виховання дошкільників.

Заключну третину ХХ ст. позначено появою, вдосконаленням і невпинним розширенням використання у вищих школах групи предметів екологічного циклу: “Основи екології”, “Вступ до екології”, “Екологія”, “Захист природного середовища” та ін., однак доповнення наявних навчальних планів “Екологією” не повною мірою забезпечить бажаний рівень екологічної культури й компетентності випускників вищих навчальних закладів. Більшість освітніх систем доволі успішно спромоглися забезпечувати первинну екологічну поінформованість дітей і молоді, але досі ще перебувають у стані постійної модернізації й розширення вищої спеціалізованої екологічної освіти [4, с. 248].

Особливої актуальності у зв’язку з вищезазначеними проблемами набувають завдання інтенсивної просвітницької роботи, підготовки педагогічних кадрів вищих навчальних закладів. Майбутні вихователі повинні навчитися повною мірою вирішувати завдання екологічного виховання дошкільників, спрямовані на розвиток уявлень про взаємозв’язки та взаємозалежності в природному середовищі, набуття історичних екологічних знань, вмінь і навичок екологічної культури в природі. Вкрай важливо,

щоб такі знання надавали молодому поколінню кваліфіковані педагоги всієї освітянської ланки, а тим більше дошкільної.

Багаторічні спостереження за випускниками шкіл і педагогічних училищ та спеціальні дослідження доводять, що молодь виявляє особливо слабкі знання або повне незнання біології, місцевої фауни та флори. У підготовці працівників дитячих дошкільних закладів це, на думку Н. Яришевої, неприпустимо, оскільки вся робота з ознайомлення дошкільників з природою, перш за все, ґрунтується на вивченні найближчого оточення, будується через безпосередній контакт з природою. Це найбільше відповідає особливостям психічного розвитку дошкільника. Вивчення природи рідного краю потрібне для професійного становлення вихователя, його самосвідомості. Підтвердженням цієї думки є численні дослідження (Н. Постнікова, Л. Маневцова, Т. Куликова та ін.), де доведено, що пізнавальні інтереси дошкільників успішно формуються в процесі ознайомлення з природою. Добре знаючи природу рідного краю, вихователь може успішно вирішувати завдання розвитку пізнавальних інтересів. Вивчення природи рідного краю є основою для екологічного виховання.

Проблемам екологічної освіти та виховання майбутніх педагогів присвячено також праці М. Бойчевої, Н. Лисенко, Т. Тарасенко та інших. На думку педагогів-науковців, кінцевою метою екологічної освіти у вищій школі має бути не просто систематичне ознайомлення з новітніми науково-екологічними розробками, а формування екологічної свідомості екоцентричного типу, тому що тільки свідомість визначає поведінку людини, її діяльність, екологічну культуру.

Свого часу науковою розробкою питань екологічної підготовки педагога займалися О. Дорошко, Б. Йоганзен, В. Сенкевич, В. Сластьонін, Т. Чурилова та ін. Так, В. Сластьонін, розкриваючи зміст готовності майбутніх педагогів, дає таке тлумачення поняттю: еколого-педагогічна готовність педагога – це система впорядкованих характеристик, серед яких домінують громадська і професійна відповідальність, оволодіння науковими основами пізнання, охорони, перетворення природи, а також знання цілей і завдань екологічного виховання. І. Зверєва серед вимог до еколого-професійної підготовки педагога виділяє необхідність формування в нього почуття громадянського обов'язку та засвоєння ним системи наукових знань, умінь і навичок, які забезпечують готовність до реалізації завдань екологічної освіти й виховання.

Вищі навчальні заклади використовують різноманітні засоби екологічної підготовки майбутніх вихователів. Так, нашою державою вже започатковано процес створення різних екоосвітніх структур; з'являються заклади, які готують фахівців з екологічної освіти. Інформація природозахисного характеру вводиться до програм з усіх навчальних предметів і всіх навчальних закладів.

У Слов'янському педагогічному університеті до діяльності, яка справляє найбільший вплив на формування мотиваційного компонента екологічної підготовки, належать тренінгові вправи, ділові ігри та самос-

тійна практична діяльність студентів, у якій наявна самостійна постановка мети, творчий пошук, самоаналіз. Під час підготовки та самостійної реалізації студентами освітніх проектів у сфері екологічного виховання дошкільників надається можливість самостійно обирати тему майбутнього проекту, добирати відповідний матеріал та проводити підготовчу роботу, що позитивно мотивує діяльність студентів, оскільки вони мають можливість познайомитися із цікавим саме для них матеріалом або поглибити ці знання та ще й побудувати систему роботи з ознайомлення із цим матеріалом вихованців дошкільних закладів. Науковець О. Біда до засобів підготовки студентів до здійснення екологічного та естетичного виховання дітей відносить засоби довкілля, народознавчий матеріал, технічні засоби навчання та відеотеки [6, с. 58–61].

Сучасні дослідження щодо засобів екологічної освіти досить різноманітні. Деякі дослідники будували технологію виховання екологічної культури на основі окремого засобу: туристично-краєзнавча діяльність (Т. Вайда); краєзнавчий матеріал (С. Совгіра); на засадах “глибинної екології” (М. Колесник); еколого-педагогічні особистісно-розвивавальні ситуації (К. Бабакіна) та ін.

Праці західних учених, які досліджують проблеми екологічної підготовки педагогів (К. Б'юз, Д. Смолвуд, Дж. Таулер, Д. Ціхі та ін.), переконують у тому, що критерії такої підготовки повинні бути похідними не лише від науки, а й від культури, у контексті якої має відбуватися процес еколого-професійного виховання педагога. Підтвердження цієї думки знаходимо в праці О. Дорошко, де зазначено, що процес екологічного виховання як формування високої екологічної культури передбачає певне ціннісне ставлення до природи. Серед критеріїв результативності підготовки педагога до екологічного виховання науковець виділяє лише інтелектуальний і діяльнісний. Відтак, сучасна екологічна освіта має спиратися на ідеї гармонії природи та людини, сприяти подоланню наявних у суспільстві негативних стереотипів шляхом формування духовної, моральної, екологічно освіченої особистості та створювати умови для її розвитку, врешті-решт, стати чинником соціальної стабільності суспільства [6, с. 58–61].

Аналіз літератури з проблеми професійно-педагогічної підготовки дав змогу установити взаємозв'язок професійно-педагогічної діяльності педагога з процесом його підготовки у вищому педагогічному закладі та станом готовності до її здійснення. Цей взаємозв'язок пояснюється тим, що підготовка виступає засобом формування готовності до діяльності, готовність, у свою чергу, є результатом і показником якості підготовки та реалізується й перевіряється у діяльності, а діяльність виступає метою підготовки та водночас виконує функції її регулювання й корекції [7, с. 84].

Розглядаючи питання цілісності підготовки педагога, З. Курлянд у своєму дослідженні зазначає, що вона полягає в такій організації навчально-виховного процесу, за якої стимулюється активний стан усіх структурних компонентів особистості майбутнього педагога в їх єдності. Це стає можливим, якщо навчально-виховний процес, спрямований на підготовку

майбутніх педагогів, включає студентів у різноманітні види діяльності, які допомагають засвоїти не лише необхідні знання зі спецпредметів, а й розвивають педагогічні здібності та вміння, творчий потенціал, формують навички управління своїми психічними станами [7, с. 84].

Науковець М. Дробноход серед основних завдань екологічної освіти майбутніх педагогів виділяє такі: засвоєння загальних і спеціальних знань про сутність природних явищ, взаємозалежність і взаємодію суспільства, людини і природи; інтеграція екологічної, загальнокультурної та професійної складових компетентності майбутнього спеціаліста та ін.

У наукових дослідженнях С. Мартиненко та Л. Хоружої поняття компетенції як педагогічної категорії визначається як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Отже, компетенція не зводиться тільки до знань і навичок, а належить до сфери складних умінь і якостей особистості [8]. Відповідно до сучасних умов життя авторами розроблені основні групи компетенцій, до яких вони відносять: соціальні (пов'язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень у суспільному житті); полікультурні (розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо); комунікативні (передбачають опанування важливого в роботі та суспільному житті усного й писемного спілкування, оволодіння кількома мовами); інформаційні (зумовлені зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві та передбачають оволодіння інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати та використовувати різноманітну інформацію); саморозвитку й самоосвіти (потреба та готовність постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому й суспільному житті), а також компетенції, що реалізуються в прагненні та здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності [8].

У науковій праці Н. Бутенко зазначено, що загальне визначення поняття “компетенції” відображає органічну єдність певних особистісних і професійних рис окремої особи. Найбільш загальне визначення компетенцій, які використовують для створення компетентнісних моделей освіти, таке: сформовані на основі знань, умінь, навичок та їх практичного застосування здібності особи виконувати визначені стандартом професійної діяльності завдання; це здібності, що підлягають вимірюванню та оцінюванню [1, с. 31–39]. Результатом набуття компетенції є компетентність. Розглядаючи поняття компетентності, зауважимо, що в психолого-педагогічних дослідженнях компетентність розглядається неоднозначно: як сукупність сформованості суспільно-практичного досвіду суб'єкта, адекватність реалізації посадових вимог, рівень навчання спеціальних та індивідуальних форм активності.

Компетентність являє собою взаємозв'язок почуттів – знань – свідомості – поведінки – діяльності. Тому, на думку Д. Єрмакова, традиційна освітянська технологія, яка віддає пріоритет формуванню знань, умінь та навичок, не може бути покладена в основу навчання приймати рішення, де головне не обізнаність у цій проблемі, а досвід успішного її розв'язання.

Найбільш прийнятним навчанням може слугувати модель, заснована на становленні компетентності.

Відповідно до встановлених видів компетентностей виділяють компетенції: ключові (мета, рівень змісту освіти); загальнопредметні (певні предмети й освітні галузі); предметні (стосуються конкретного змісту). Перелік компетенцій співвідноситься з компетентностями [2, с. 409]. Отже, компетентність – це сукупність знань, умінь, досвіду, яка відображена в теоретико-прикладній підготовленості до їх реалізації в діяльності на рівні функціональної грамотності [5, с. 131].

Зміст професійної компетентності визначається рівнем знань предмета, методики його викладання, а також оволодіння педагогічними та психологічними науками. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх комплексність, що вимагає від педагога синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних завдань, аналізу педагогічних ситуацій, які зумовлюють необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії. Розв'язання кожного педагогічного завдання актуалізує всю систему педагогічних знань педагога, що виявляються як єдине ціле. На базі професійних знань формується педагогічна свідомість – принципи і правила, які є засадничими щодо дій і вчинків педагога. Складність підготовки педагога, набуття професійної компетентності полягає й у тому, що професійні знання мають формуватися одночасно на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Це потребує розвиненого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання в досягненні педагогічної мети, уявляти технологію їх застосування [3, с. 642–643].

Визначаючи професійно-педагогічну компетентність, Н. Бутенко зауважує, що вона відображає готовність і здатність людини професійно виконувати педагогічні функції відповідно до прийнятих у суспільстві освітніх нормативів і стандартів. Автор підкреслює, що базова педагогічна освіта створює лише передумови для формування професійної компетентності, які охоплюють навчання цілого комплексу “діяльностей”, необхідних для вирішення нагальних освітніх завдань. Успішність діяльності педагога може бути розглянута й оцінена тільки в межах його професійної компетенції. Компетенцію в цьому випадку розглядають як простір соціально-професійного впливу, зумовлений посадою, соціальним статусом, службовим функціоналом фахівця. Отже, професійно-педагогічна якість діяльності, як зауважує Н. Бутенко, формується на основі професійної кваліфікації й компетентності в контексті певної освітньої культури, будучи наявною в межах заданої компетенції, досягаючи вищого прояву в майстерності як особливому способі інтеграції життя й професії. Усвідомлений прояв і відтворення в трудовій діяльності педагогічної якості свідчать про високий професіоналізм фахівця [1, с. 31–39].

Висновки. Отже, аналіз сучасних науково-теоретичних і методичних підходів до екологічної підготовки педагога свідчить про те, що в цьому аспекті поки що відсутня єдина думка щодо системи професійної освіти

педагога. Сучасна система підготовки майбутнього вихователя до реалізації світоглядних функцій освіти поки що перебуває в стані активних пошуків шляхів оптимізації готовності педагога до вирішення глобальних суспільних проблем, у тому числі проблем екологічних. Враховуючи складність та актуальність проблеми, ця стаття не розкриває всіх аспектів питання й потребує подальшого наукового вивчення.

Література

1. Бутенко Н. Компетенції сучасного викладача вищої школи в контексті ралізації його місії / Н. Бутенко // Вісник Львівського університету. Сер. пед. 2009. – Вип. 25. – Ч. 1. – С. 31–39.
2. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор / Г.В. Довженок. – К., 1981. – 172 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 249–643.
4. Євтух М.Б. Пріоритети професійної підготовки вчителя в системі університетської освіти / М.Б. Євтух // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002: [зб. наук. праць до 10-річчя АПН України]. – Х.: ОВС, 2002. – Ч. 2. – С. 66–76.
5. Митина Л.М. Личность и профессия: Психологическая поддержка и сопровождение / Л.М. Митина. – М.: Academia, 2005. – С. 13.
6. Трубник І.В. Засоби екологічної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти / І.В. Трубник // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць (спецвипуск) за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції “Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб’єктної парадигми освіти”, 17–18 травня 2007 р. / за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов’янськ: Вид. центр СДПУ, 2007. – С. 58–61.
7. Урум Н.С. Програма та орієнтований зміст спецкурсу “Методика формування у молодших школярів навичок здорового способу життя” / Н.С. Урум. – Ізмаїл, 2006. – С. 84.
8. Мартиненко С. Методи навчання та їх класифікація [Електронний ресурс] / С. Мартиненко, Л. Хоружа. Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/780/?list=01.08.08>.

ГЛАЗКОВА І.Я.

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАР’ЄРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Узагальнення сучасних підходів до суті бар’єрів, аналіз об’єктивних і суб’єктивних причин їх виникнення в навчальному процесі свідчить про те, що останній характеризується наявністю великої кількості різного виду бар’єрів і низьким рівнем відповідної бар’єрної компетенції педагогів та студентів, що неминуче призводить до зниження ефективності навчального процесу освітнього закладу. Отже, необхідна свідомо цілеспрямована діяльність з розробки системи, спрямованої на формування бар’єрної компетенції майбутнього вчителя в процесі його професійної підготовки. Така діяльність, на нашу думку, повинна бути орієнтована на:

– сприйняття бар’єрів як одного з природних феноменів навчального процесу;